

Louis Althusser

Lenin och filosofin

1968

Översättning Anders Ekman (från franska, *Lénine et la philosophie*)

Svensk utgåva: Cavefors 1969*

Stavning av några ryska namn har ändrats till svensk standard av Marxistarkivet (MF)

Jag ber att få framföra mitt tack till er förening för att ha blivit hedrad med inbjudan att inför densamma få presentera vad den alltsedan sin egen tillkomst och utan tvivel ännu lång tid framöver med en avväpnande nostalgisk term kallat och kommer att kalla för: ett meddelande.¹

I

Det är med all rätt som en vetenskapsman muntligen meddelar sig inför en vetenskaplig sammanslutning. Ömsesidigt utbyte och diskussion kan bara komma till stånd på *vetenskaplig* grundval. Men ett filosofiskt utbyte och en filosofisk diskussion då?

Filosofiskt utbyte. Termen skulle säkerligen ha fått Lenin att brista ut i skratt, i detta frimodiga och öppenhjärtiga skratt som lät fiskarna på Capri förstå att han var av samma stam och stod på samma sida som de. Det var för precis 60 år sedan, året 1908. Lenin befann sig vid denna tidpunkt på Capri tillsammans med Gorkij. Han älskade dennes generositet, uppskattade hans begåvning men behandlade honom som en revolutionär småborgare. Gorkij hade inbjudit honom till Capri för att ta del i filosofiska diskussioner med en mindre grupp av intellektuella bolsjeviker som han delade åsikt med, *Otzovisterna*. 1908: det var i tiden alldeles efter den första oktoberrevolutionen, den av år 1905, utebbandet och undertryckandet av arbetarrörelsen. Det var också en tid av förvirring bland de ”intellektuella” omfattande även de intellektuella bolsjevikerna. Många av dem hade bildat en grupp som historien känner under namnet ”*Otzovisterna*”.

Politiskt var Otzovisterna vänstermän, för radikala åtgärder: återkallande (*otzovat*) av Dumans² representanter, förkastande av alla legala aktionsformer, omedelbar övergång till direkta våldshandlingar. Men dessa vänsterutlåtanden maskerade *teoretiska* positioner till höger. Otzovisterna hade låtit sig bedras av en modofilosofi eller filosofisk moderiktning, ’empiriokriticismen’, vars former hade förnyats av den berömde österrikiske fysikern Ernst Mach. Denna fysiker- och fysiologfilosofi (Mach var inte den förste: han har lämnat efter sig ett namn i vetenskapshistorien) saknade inte beröringspunkter med andra filosofiska riktningar som förfärdigats av vetenskapsmän i stil med den som vi har från Poincaré och från vetenskapshistorier som Duhem och A. Rey.

Här rör det sig om fenomen som vi är på väg att lära känna. I samma ögonblick som vissa grenar inom vetenskaperna undergår betydande omvälvningar (vid denna tid

* Det finns en annan digitalisering (i html-format) av detta arbete på webbplatsen Marxists Internet Archive, se <http://marxists.org/svenska/althusser/1968/filosofin.htm>

¹ Anförande hållet inför Franska filosofiska föreningen (*Société Française de Philosophie*) den 24:e februari 1968 här återgivet under samtycke från dess ordförande, herr Jean Wahl. (Översättningens ”meddelande”, ”anförande”, ”utbyte” återger originalets ”communication”. Ö.a.)

² Det tsarryska parlamentet. Ö.a.

matematiken och fysiken) återfinner man alltid några *filosofer* i facket som vet att förklara ”vetenskapernas kris” inom antingen matematik eller fysik för öppnad. Dessa kungörelser från filosofernas sida är, om jag så får säga, helt i sin ordning eftersom en hel grupp av filosofer ägnar sin tid åt att förutsäga och alltså vaka över vetenskapernas dödsdömskamp för att kunna tillhandahålla en sista filosofisk smörjelse *ad majorem Dei gloriam*.¹

Än mer anmärkningsvärt är det att det vid samma tidpunkt framträder *vetenskapsmän* som börjar tala om en vetenskapernas kris och plötsligt lägga i dagen de mest förvånande filosofiska anlag – vare sig de nu har för avsikt att utan förvarning omvändas och bli filosofer trots att de aldrig upphört med att ”praktisera” filosofi eller om de nu tänker sig att komma med avslöjanden trots att de inte gör annat än upprepar plattityder och förlegade idéer som tillhör det som filosofin nödd och tvungen betraktar som sin historia.

Vi filosofer som ändå bedriver detta som yrke, vi vore väl snarast benägna att vad ”kriser” beträffar hysa den åsikten att det är dessa vetenskapsmän som genomgår en filosofisk kris som är synlig och högst uppenbar för alla i samma mening som man säger att ett barn har fått feber, och detta vid tillfälle då någon vetenskap befinner sig i växande, något som de uppfattar som en vändningspunkt. Deras spontana vardagsfilosofi blir i och med detta helt enkelt *synlig för dem själva*.

Tillsammans med alla sina biprodukter, den bogdanoviska², den lunatjarskianska, de bazaroviska o.s.v. biprodukten utgör Machs empiriokriticism en kris av detta slag. Det är här fråga om kroniskt återkommande händelser. För att ge någon föreställning om saken i vår egen tid, som för övrigt är av samma storleksordning, kan vi säga att den filosofi som vissa biologiska, genetiska, lingvistiska o.s.v. forskare i dag är i färd med att framställa kring ”informationen” utgör en smärre filosofisk ”kris” av samma art, av det mera euforistiska slaget.

Vad som emellertid är anmärkningsvärt i dessa vetenskapsmännens filosofiska kriser är att de i filosofiskt avseende löper i en och samma riktning: de återgriper på åldrade *empiristiska* eller *formalistiska*, d.v.s. *idealistiska* temata: alltså har de *alltid* som sin motståndare *materialismen*.

Otzovisterna var således empiriokriticister, men eftersom de (i sin egenskap av bolsjeviker) var marxister hävdade de att marxismen borde göra sig av med den förkritiska metafysik som utgjordes av den ”dialektiska materialismen” och att denna äntligen borde tillägna sig den filosofi som den alltid saknat för att kunna bli 1900-talsmässig som marxism, d.v.s. just den idealistiska och vagt nykantianska filosofin sådan den omgestaltats och gjorts autentisk av vetenskapsmän, *empiriokriticismen*. Vissa bolsjeviker inom denna grupp ville till och med inlemma religionens ”verkliga” humanistiska värden i marxismen och till den ändan titulerade de sig själva ”Guds byggmästare”. Men låt oss lämna detta åt sidan.

Gorkijs mening³ var alltså att inbjuda Lenin till filosofiska diskussioner med denna grupp av otzovistiska filosofer. Lenin ställde sina villkor: bästa Alexej Maximovitj, jag kommer gärna och hälsar på hos er men jag vägrar att delta i *någonsomhelst filosofisk diskussion*.

¹ *ad majorem Dei gloriam*, till Guds ära. Ö.a.

² Den kritik som vid denna tid (1908-09) riktades mot partiskolan på Capri kom inte bara från Lenin utan även från sådana som Bogdanov och andra. Ö.a.

³ Gorkij var en av drivkrafterna bakom partiskolan på Capri. Ö.a.

Givetvis var detta förhållningssätt taktiskt betingat: det väsentliga var ju att den politiska enheten hos de bolsjevikiska emigranterna bevarades och det gällde därför att inte splittra dem med någon filosofisk diskussion. I detta taktiska förhållningssätt kan vi emellertid urskönja någonting mycket mera än en ren och skär taktik, någonting som jag skulle vilja kalla för en filosofins ”*praktik*” jämte medvetandet om vad det vill säga att utöva en sådan filosofisk praktik; med ett ord medvetandet om det råa, ursprungliga faktum att filosofin *söndrar*. Om vetenskapen förenar och om den förenar utan att söndra så söndrar filosofin och kan inte förena annat än genom söndring. Man förstår då Lenins skratt: det finns inte något filosofiskt utbyte (*communication*), det finns inte någon filosofisk diskussion.

Jag vill idag bara kommentera detta skratt som på egen hand uttrycker en hel tes.

Jag vågar hoppas att denna tes kommer att leda oss någon vart.

Och den leder mig genast till att ställa mig den fråga som oundvikligen måste bli ställd till mig själv: om det inte föreligger någon möjlig filosofisk kommunikation vad sorts anförande kommer jag då faktiskt att kunna hålla? Det blir alldeles uppenbart ett anförande inför filosofer. Men lika litet som kläderna gör mannen, lika litet är det åhörarna som gör anförandet. Mitt anförande kommer alltså inte att vara filosofiskt.

Av nödvändiga skäl, som hänger ihop med den punkt i den teoretiska historien vid vilken vi befinner oss, kommer ändå detta att vara ett anförande *inom* filosofin. Men detta anförande inom filosofin kommer inte riktigt att vara ett tal *i* filosofi. Det blir eller skulle snarare vilja bli ett tal *om* filosofi. Detta betyder att er förening kommit mina önskningar till mötes i sin inbjudan till mig att här få hålla ett *anförande* (*communication*).

Det som jag tänkte försöka säga skulle faktiskt kunna förtjäna denna benämning om jag, som jag hoppas, kunde meddela er något *om* filosofi, med ett ord rudimentära grunder till en *teori* om filosofin. Teori: något som på ett visst sätt föregriper en vetenskap.

Det är på det sättet som jag skulle vilja be er att uppfatta min titel: Lenin *och* filosofin. Inte Lenins filosofi utan Lenin *om* filosofin. Jag tror i själva verket att det som vi har Lenin att tacka för, som kanske inte är helt och hållet utan föregångare men som är ovärderligt, det är en första början som gör det möjligt att kunna föra en sorts resonemang som föregriper vad som kanske en dag kommer att bli en icke filosofisk teori om filosofin.

II

Om detta är den högsta förtjänsten hos Lenin i förhållande till vårt ämne här i dag, kan vi kanske börja med ett snabbt tillrättaläggande av en gammal stridsfråga som förblivit oavgjord mellan universitetsfilosofin till vilken man får räkna den franska universitetsfilosofin och Lenin. Då ju även jag är universitetslärare och undervisar i filosofi tillhör jag de ”förståsigpåare” till vilka Lenin riktar sin ”halvkvädna visa”.

Om man bortser från Henri Lefebvre som ägnat honom ett utmärkt arbete har den franska universitetsfilosofin såvitt jag vet inte värdigats intressera sig för den man som varit ledaren för den största politiska revolutionen i modern historia och som till yttermera visso under en längre tid och med stor samvetsgrannhet analyserat verken

av våra landsmän H. Poincaré, H. Duhem och A. Rey för att nu nämna bara några av namnen, detta i sitt arbete *Materialism och empiriokriticism*.¹

Jag hoppas att de av våra läromästare som jag råkar glömma kan förlåta mig men jag tror knappast att jag kan upptäcka mer än ett fåtal sidor om Lenin under det halvsekel som förflutit om man får undanta en del artiklar av kommunistiska filosofer eller vetenskapsmän: Sartre i *les Temps Modernes* år 1946 (Materialism och revolution), Merleau-Ponty (i *les Aventures de la dialectique*) och Ricœur (i en artikel i *l'Esprit*).

Ricœur talar där respektfullt om *Staten och revolutionen* men han tycks inte ha behandlat Lenins "filosofi". Sartre säger att Engels' och Lenins materialistiska filosofi är "otänkbar" i samma mening som ett *Unding*², en tankebyggnad som inte kan utvärderas granskning från den enkla tanken då det utgör en naturalistisk, förkritisks, förkantiansk och förhegeliansk metafysik, men han erkänner generöst nog det funktionsdugliga i en platonisk "myt" som hjälper proletärerna att vara revolutionärer. Merleau-Ponty avfärdar det hela med ett enda ord: Lenins filosofi är lika med en "nödfallsåtgärd".

Det vore med all säkerhet otacksamt av mig att även om jag höll mig till all vederbörlig takt och ton öppna process mot den franska filosofiska traditionen sedan hundrafemtio år tillbaka i tiden, eftersom den tystnad med vilken den franska filosofin *betäckt* detta förflutna mer än väl uppväger alla *öppna* processer. Det måste här röra sig om en tradition vars anblick man har svårt att utvärdera eftersom ingen känd fransk filosof till dags dato tagit risken att skriva dess offentliga historia. Det behövs i själva verket en smula mod för att kunna säga, att den franska filosofin alltifrån Maine de Biran och Cousin till Bergson och Brunschvicg via Ravaisson, Hamelin, Lachelier och Boutroux inte kan *räddas* inför sin egen historia annat än genom det lilla fåtal stora begåvningar som den lidelsefullt kastat sig över, såsom Comte och Durkheim, eller som den grävt ner i glömskan, såsom Cournot, Couturat; inte annat än genom ett antal samvetsgranna filosofihistoriker, vetenskapshistoriker och epistemologer, som arbetat med tålmod och det tysta på att ge gestalt åt dem som vår franska filosofi till en del har att tacka för sin pånyttfödelse sedan trettio år: av dessa senare som är kända för var och en ber jag om tillåtelse att få namnge endast dem som gått hädan, Cavaille och Bachelard.³

Denna franska universitetsfilosofi, sedan hundrafemtio år tillbaka djupt religiös, spiritualistisk och reaktionär, därefter i allra bästa fall konservativ och sent omsider liberal och "personalistisk", denna filosofi som på ett överdådigt sätt ignorerat Hegel, Marx och Freud, denna universitetsfilosofi som på allvar börjat läsa Kant och sedan Hegel och Husserl, börjat upptäcka existensen av Frege och Russel först de sista tiotal åren eller i vissa fall ännu senare, varför skulle när allt kommer omkring den ha intresserat sig för den bolsjevik, den revolutionär, den politiker som heter Lenin?

Till råga på de förkrossande klassintressen som kastar sin skugga över dess rent filosofiska traditioner, till råga på den förkastelsesdom som dess mest "fria" andar fällt över "den otänkbara förkritiskska filosofiska tanken hos Lenin", har den franska filosofi som vi fått på vår lott levt i den övertygelsen att den inte kan ha något att lära ifråga om filosofi vare sig från en politiker eller från politiken. För att ta bara ett exempel

¹ *Materialism och empiriokriticism, kritiska kommentarer till en reaktionär filosofi* (Moskva 1909) skrevs bl.a. med anledning av ett symposium i vilket Bazarov, Bogdanov, Lunatjarskij m.fl. deltog och som publicerades i S:t Petersburg 1908 med titeln *Studier i marxismens filosofi*. Lenin författade sitt arbete under hösten 1908 och han betecknar i sitt förord dessas och andra författares insatser vid denna tid som ett utslag av en "typisk filosofisk revisionism". Ö.a.

² Anspelar på Fichtes kritik av Kant: "*das Ding an sich ist ein Unding*" (tinget i sig är ett oting). Ö.a.

³ Hädanefter tvingas vi tyvärr lägga namnet Jean Hyppolite till denna lista.

var det inte så längesen som några franska universitetsfilosofer satte igång med att studera den politiska filosofins stora teoretiker, Machiavelli, Spinoza, Hobbes, Grotius, Locke, ja till och med Rousseau, ”våran” Rousseau. Ännu för trettio år sedan hade man överlåtit dessa författare som en sorts kvarlevor åt litteraturforskare och jurister.

Emellertid bedrog sig den franska universitetsfilosofin på intet sätt i sin genomgående vägran att låta lära något att politikerna eller av politiken, alltså inte heller av Lenin. Allt som rör vid politiken kan ha en dödlig inverkan på filosofin, ty denna lever av politiken.

Förvisso kan man inte säga annat än att Lenin, om han nu alls blev läst av densamma, betalade universitetsfilosofin med samma mynt och det med ränta samt lät den behålla ”alla växelpengarna”! Låt oss höra på honom i *Materialism och empiriokriticism* där han åberopar sig på Dietzgen, den tyske proletär om vilken Marx och Engels hävdade att han ”på alldeles egen hand”, i sin egenskap av att vara självlärd och därför att han var en proletär förkämpe å sin sida upptäckt den ”*dialektiska materialismen*”:¹

Filosofiprofessorerna är i Dietzgens ögon ”diplomerade knektar” som med sitt tal om det ”ideala goda” förfärr folket med hjälp av en idealism full av förkonstling. ”*På samma sätt som djävulen är motsatsen till den gode guden är materialismen motsatsen till den klerikale universitetsläraren*”. Den materialistiska kunskapsteorin är ett ”*universellt vapen mot den religiösa tron*” och det inte bara gentemot ”*den vanliga, autentiska kyrkoherdereligion som alla är väl förtroagna med, utan också mot den upphöjda och docerande religionen hos idealistiska irrhjärnor*”. Framför de ”*fritänkande*” universitetslärares alla tvetydigheter skulle Dietzgen gärna ha föredragit ”*den religiösa rättskaffenheten*”: där finns det åtminstone ett ”*system*”, finns det odelade människor som inte skiljer teori från praktik. För herrarna professorerna ”*är filosofin inte en vetenskap utan ett medel att försvara sig mot socialdemokratin*”.

”*Professorer och docenter, alla de som titulerar sig själva filosofer hemfaller trots sin tanke frihet mer eller mindre åt fördomar och mystik ... I förhållande till socialdemokratin utgör de ingenting annat än en reaktionär massa. För att följa den rätta vägen utan att låta sig kullkastas av de religiösa och filosofiska absurditeterna måste man studera vägarnas väg som ingenstans leder, filosofin (den Holzweg der Holzwege)*”. (M. & E.)

Denna text är obarmhärtig, men den vet också att göra skillnad mellan ”fritänkarna” och de ”hela människorna”, till och med de *religiösa* vilka äger ett ”system” som inte bara är spekulativt utan inskrivet i deras praktik. Den är också klarsynt: det är inte av en slump som den avslutas av Dietzgens förvånansvärda uttryck som citeras av Lenin: vi är i behov av att följa en riktig väg; men för att kunna följa en riktig väg måste vi *studera* den filosofi som är ”*vägarnas väg, som ingenstans leder*” (den Holzweg der Holzwege). Detta betyder i egna ordalag: det kan inte finnas någon riktig väg (låt oss med detta förstå: i vetenskaperna, men framför allt i politiken) utan ett studium och ännu mindre utan en *teori om filosofin som en väg, som ingenstans leder*.

I yttersta hand och utöver alla de skäl som vi ovan framkallat är detta utan tvivel grunden till att Lenin är *outhärdlig* för universitetsfilosofin och, för att nu inte orsaka någons obehag, detta för den stora merparten av filosofer om inte för alla filosofer, vare sig de undervisar vid universitet eller ej. Han är eller har vid ena eller andra tillfället varit filosofiskt outhärdlig för samtliga av oss (jag talar uppenbarligen också

¹ Vi återger i kursivering de citat av Dietzgen som återges av Lenin som själv strukit under nyckelorden: ”den Holzweg der Holzwege”.

om mig själv). Outhärdlig därför att i grund och botten och trots allt vad de kan berättas om den förkritisken karaktären i hans filosofi, om den summariska anblicken utav vissa av hans tänkesätt, känner filosoferna mycket väl på sig och vet de mycket väl att det är inte där vi har den *verkliga* frågan. De känner på sig och vet mycket väl att Lenin grundligt struntar i deras invändningar. Han struntar i dem först och främst därför att han långt i förväg varskott dem. Det är Lenin själv som säger: jag är inte någon filosof, jag är dåligt förberedd inom detta område (brev till Gorkij av den 7:e februari, 1908). Det är Lenin som säger: jag vet om att mina formuleringar, mina definitioner är vaga, grovt tillyxade; jag vet om att filosoferna kommer att anklaga materialismen för att vara "metafysisk". Men, tillägger Lenin: det är inte det det är fråga om. Det är inte bara det att jag inte utövar deras filosofi utan jag "utövar" inte *någon* filosofi som de. Deras sätt att "utöva" filosofi består i att förbruka hela skattkammare av intelligens och tankeskärpa för att inte göra annat än att *idissla inom* filosofin. Jag för min del behandlar filosofin på annat sätt, jag *praktiserar* på det sätt som Marx ville, i enlighet med vad den är. Det är i detta jag tror mig vara "dialektisk materialist".

Allt detta står skrivet antingen i klartext eller mellan raderna i *Materialism och empiriokriticism*. Och det är därför som Lenin filosofen är outhärdlig för det stora flertalet av filosofer som inte vill veta av, det vill säga som gjort det klart för sig utan att erkänna det, att det är detta som är *den verkliga frågan*. Den verkliga frågan går inte ut på att ta reda på om Marx, Engels och Lenin är eller inte är sanna filosofer, om deras filosofiska uttalanden är formellt oantastliga, om de säger eller inte säger dumheter om "tinget i sig" hos Kant, om deras materialism är förkritisk eller ej, o.s.v. Ty alla dessa frågor är och förblir ställda inom ramen för en viss *praktik* av filosofin. Den verkliga frågan har att göra med just den traditionella praktik som Lenin sätter ifråga genom att föreslå en *helt annan* filosofisk praktik.

Denna andra praktik bär inom sig något som liknar ett löfte eller utkastet till en *objektiv kunskap* om filosofins sätt att vara. En kunskap om filosofin som *Holzweg der Holzwege*. Men så är också det sista av alla ting som filosoferna och filosofin skulle kunna stå ut med, det outhärdliga, kanske just tanken på den sortens kunskap. Vad filosofin inte kan uthärda är tanken på en teori (det vill säga på en objektiv kunskap) om filosofin som är kapabel att förändra dess traditionella praktik. Denna teori kan ha en dödlig inverkan på den traditionella praktiken, ty den lever av sitt förnekande.

Universitetsfilosofin kan alltså inte tolerera Lenin (alldeles som Marx) av två skäl, som är ett och samma skäl. Å ena sidan kan den inte uthärda tanken på att den skulle behöva ha någonting att lära av politiken och av en politiker. Å den andra sidan kan den inte uthärda tanken på att filosofin skulle kunna utgöra föremålet för en teori, det vill säga för en objektiv kunskap.

Att det *utöver allting annat* ska vara en politiker som Lenin, en "enfaldig själ" och en självlärd i filosofi som understår sig att föra fram tanken på att en teori om filosofin är väsentlig för en verkligt medveten och ansvarsfylld filosofisk *praktik*, det är uppenbarligen att gå över gränsen för det tillåtna ...

Filosofin vid universiteten och annorstädes låter sig inte här heller bedras: om den på detta vildsinta sätt motsätter sig detta skenbarligen tillfälliga sammanträffande med en enkel politisk människa som föreslår den en utgångspunkt för kännedomen om vad filosofi är för någonting, då beror det på att sammanstötningen ifråga träffar *rätt*, på den känsligaste punkten, på den outhärdliga punkten, på den *hämmande* punkt som filosofin av tradition inte gör något annat än idisslar, – just precis på den punkt där

filosofin för att lära känna sig själv i sin teori bör bekänna att den bara är politik som installerats på ett visst sätt, politik som fullföljs på ett visst sätt, politik som tuggas om på ett visst sätt.

Det råkar förhålla sig så att Lenin är den förste att säga det. Det råkar också vara så att han inte *kan* säga det av andra orsaker än att han är politiker, inte vilken politiker som helst utan en *proletär ledargestalt*. Här har vi anledningen till att Lenin är outhärdlig för det filosofiska idisslandet, lika outhärdlig, och jag väger väl mina ord, som Freud är outhärdlig för det psykologiska idisslandet.

Vi ser hur det mellan Lenin och den etablerade filosofin inte råder annat än missförstånd och konflikter i enlighet med förhållandena i tiden, att vi inte ens finner reaktionerna från en förtrytsam retlighet hos de lärare i filosofi inför vilka en son till en folkskollärare, en obetydlig advokat som blivit till en revolutionär ledargestalt, utan omsvep förklarar att de i hela sitt uppbåd inte är någonting annat än småborgerligt intellektuella funktionärer som inom ramen för det borgerliga utbildningsväsendet fungerar som lika många ideologer i arbete för att inskräpa hos massorna av studerande ungdom dogmerna, så kritiska och efterkritiska som man nu vill, från de härskande klassernas ideologi.¹ Mellan Lenin och den etablerade filosofin råder ett rent ut sagt outhärdligt förhållande: det förhållande genom vilket den regerande filosofin träffas i djupet av sitt hämmade tillstånd, politiken.

III

Men för att åskådliggöra hur förbindelserna mellan Lenin och filosofin råkat komma därhän måste vi dra oss tillbaka en smula och innan vi talar om Lenin och filosofin i allmänhet bör vi fastställa Lenins plats i den marxistiska filosofin och alltså återkalla i minnet den marxistiska filosofins tillstånd.

Det kommer inte på fråga att jag här ska skissera upp dess historia. Vi är inte i den belägenheten att vi kan göra det, och detta av ett helt och hållet avgörande skäl: det skulle nämligen behövts att vi kände till vad detta X är som det vore fråga att göra historia av, och när vi väl fått veta det att vi vore i stånd att veta om detta X har eller om det inte har någon Historia, det vill säga om det har eller inte har rätt till en Historia. Hellre än att skissera upp den marxistiska filosofins "historia" ens på mycket långt håll skulle jag vilja framkalla förekomsten av en symptomatisk svårighet via några texter och arbeten som avlöst varandra i Historien.

Denna svårighet har givit upphov till berömda debatter som dröjer kvar ännu idag. Vi kan peka på deras förekomst alltigenom de vanligaste rubrikerna på dessa debatter: vad är det grundläggande i den marxistiska teorin? en vetenskap eller en filosofi? Är marxismen till sin grundstomme en filosofi, "filosofi om praxis", men hur är det i så fall med de vetenskapliga anspråken som Marx förkunnade? Är marxismen tvärtom i grund och botten en vetenskap, den historiska materialismen, vetenskap om historien, men hur är det då med dess filosofi, den dialektiska materialismen? Eller också om man accepterar den klassiska distinktionen mellan historisk materialism (vetenskap) och dialektisk materialism (filosofi), hur bör man tänka sig denna distinktion: i traditionella termer eller i nya termer? Eller också: vilka är förbindelserna mellan materialismen och dialektiken i den dialektiska materialismen? Eller också: vad är dialektik: en enkel metod? eller filosofin hel och hållen?

Denna svårighet som föder så många debatter är *symptomatisk*. Jag skulle därmed vilja antyda att den bär vittnesmål om en delvis gåtfull verklighet, som de klassiska frågor som jag erinrat om här ovan ger en viss behandling, det vill säga en viss

¹ Se *Tillägget* i slutet på texten.

tolkning. Helt schematiskt kan vi säga att de klassiska formuleringarna tolkar denna svårighet uteslutande som *filosofiska frågor*, alltså inom ramen för vad vi kallat det filosofiska idisslandet, – medan det utan tvivel är nödvändigt att tänka sig dessa svårigheter också via de filosofiska frågor som de inte kan underlåta att ge upphov åt i helt andra termer: som *problem*, det vill säga som objektiv (alltså vetenskaplig) kunskap. Det är utifrån denna enda förutsättning som det utan tvivel är möjligt att förstå den förvirring som lett till att man på ett förhastat sätt och i ordalag som hämtats från filosofiska frågeställningar tänker sig marxismens väsentliga bidrag till filosofin, det vill säga enträgenheten hos ett visst *problem* som mycket väl kan skapa filosofiska verkningar men bara i samma mån som detta problem inte i sista hand är en filosofisk *fråga*.

Om jag med flit använder dessa termer som förutsätter vissa distinktioner (vetenskapligt problem, filosofisk fråga) så är det inte för att döma dem som fått känna av denna förvirring, ty det gör vi alla, och vi har all anledning att tänka oss att den fortfarande är oundviklig, – ända därhän att den marxistiska filosofin av nödvändiga orsaker själv har varit och är fången i densamma.

Ty när allt kommer omkring räcker det med att kasta ett öga på teaterscenen för vad man alltsedan Marx' *Teser om Feuerbach* kallar för den marxistiska filosofin för att upptäcka att den erbjuder ett ganska säreget skådespel. Om man gott och väl vill gå med på att man här får lämna åt sidan Marx' ungdomsskrifter (jag vet att jag på denna punkt begär en eftergift som det är svårt för somliga att göra trots tyngden bakom de argument som framförts) och skriva under på Marx' förklaring att *Den tyska ideologin* utgör en ”uppgörelse med hans tidigare filosofiska samvete”, således ett brott och ett omvändande av hans tankevärld, – och om man nu är villig att beakta vad som tillkommer mellan hans *Teser om Feuerbach* (det första tecknet på ”avbrottet”, 1845) och Engels *Anti-Dühring* (1877), så kan man inte undvika att slås av den långa tidsrymden av ett filosofiskt tomrum.

Den XI:e Tesen om Feuerbach kungjorde: ”filosoferna har inte gjort någonting annat än tolkat världen, men det gäller att förändra den”. Denna enkla utsaga tycktes utlova en ny filosofi som inte längre skulle vara *tolkning* utan *förändring* av världen. Det är för övrigt på det sättet som den har blivit läst mer än ett halvsekel senare av Labriola, och därefter ytterligare av Gramsci, vilka definierat marxismen väsentligen som en ny filosofi, en ”filosofi om praxis”. Emellertid får man lov att foga sig efter vad som kan beläggas, denna profetiska utsaga alstrade inte i det omedelbara någon ny filosofi, under alla förhållanden inte något nytt filosofiskt språkbruk, helt i motsats till detta öppnade den bara väg för en lång filosofisk tystnad. Denna långa tystnad bröts inte offentligen förrän av något som ägde alla de yttre dragen av en oförutsedd händelse: ett brådskande ingripande från Engels, tvingad att träda i ideologisk närkamp med Dühring, hänvisad till att ”följa honom på hans eget område” för att kunna göra motstånd mot de politiska konsekvenserna från de ”filosofiska” skrifterna av en blind matematikprofessor vars inflytande på ett riskabelt sätt bredde ut sig över den tyska socialismen.

Detta var en mycket märklig situation alltså: en Tes som tycks förebåda en revolution inom filosofin, – därefter en trettio år lång filosofisk tystnad och slutligen några kapitel av improviserad filosofisk polemik publicerade av Engels av politiska och ideologiska skäl som introduktion till en framstående resumé över Marx' vetenskapliga teorier.

Bör vi härav dra den slutsatsen att vi är offer för en retrospektiv filosofisk illusion då vi läser den XI:e Tesen som ett förebud till en filosofisk revolution? Ja och nej. Men

innan vi svarar nej tror jag att vi *först* måste svara ett allvarligt menat ja: *ja, vi har i väsentliga avseenden fallit offer för en filosofisk illusion*. Det som förebådas i *Teser om Feuerbach* det var på det nödvändigtvis filosofiska språket hos en deklARATION som bröt med all ”interpretativ” filosofi en helt annan sak än en ny vetenskap, vetenskapen om historien till vilken Marx lägger de ännu så länge oändligt bräckliga grunderna i *Den tyska ideologin*.

Det filosofiska tomrum som följer på förebudet i Tes XI visar sig alltså vara uppfyllt av en vetenskap, visar sig vara uppfyllt av ett intensivt, långt och mödosamt arbete på att förverkliga en vetenskap utan föregångare som skulle komma att kräva Marx’ hela liv ända fram till de sista utkasterna till *Kapitalet* som han aldrig fick möjlighet att fullborda. Det är denna vetenskapliga uppfylldhet som representerar den första djupt liggande orsaken till att Tes XI, även om den gav det profetiska förebudet till en händelse som var kapabel att bestämma filosofin, inte kunde ge upphov åt en filosofi, eller ännu bättre *borde* förkunna det radikala undertryckandet av all existerande filosofi för att sätta arbetet på det teoretiska havandeskapet till Marx’ vetenskapliga upptäckt i förgrunden.

Detta radikala undertryckande av filosofin står som alla vet skrivet på varje rad i *Den tyska ideologin*. Marx säger där att man måste göra sig av med all filosofisk nyckfullhet och sätta igång med studiet av den positiva verkligheten, riva sönder filosofins slöjor och äntligen se verkligheten sådan den är.

Den tyska ideologin grundlägger detta undertryckande av filosofin på basis av en teori om filosofin som hallucination och mystifikation eller med ett ord som *dröm*, förfärdigad av vad jag gärna vill kalla för de dagliga resterna ur den verkliga historien om konkreta människor, dagliga rester försedda med en rent och skärt inbillad existens i vilken tingens ordning kastats om. Filosofin är precis som religionen och moralen bara ideologi, den har ingen historia, allt som skenbarligen tilldrar sig i den tilldrar sig i verkligheten utanför den, i den enda verkliga historien, historien om det materiella människolivet. Vetenskapen är då själv det verkliga, känt genom den akt som avslöjar den och river ner de ideologier som beslöjar den: i det främsta ledet bland dessa ideologier, filosofin.

Låt oss hejda oss inför detta dramatiska ögonblick för att bestämma dess innebörd. Den teoretiska revolution som tillkännages i Tes XI är alltså i realiteten grundläggandet av en vetenskap. Genom att betjäna oss av en föreställning hos Bachelard tror jag vi kan tänka oss den teoretiska händelse som inviger denna nya vetenskap som en ”epistemologisk brytning”.

Marx grundlägger en ny vetenskap, det vill säga utarbetar ett system av nya vetenskapliga föreställningar där det tidigare bara härskade en anordning av ideologiska begrepp. Marx grundar den historiska vetenskapen där det tidigare bara fanns olika sorters historiefilosofi. När vi säger att Marx ställer upp ett teoretiskt system av vetenskapliga föreställningar på ett område där det tidigare härskade olika typer av historiefilosofi så spinner vi på en metafor som bara är en metafor: för vi antyder att Marx inom ett och samma område, nämligen Historiens område, ersatt de ideologiska teorierna med en vetenskaplig teori. I verkligheten utsattes härigenom detta område självt för en förändring. Men med detta väsentliga förbehåll föreslår jag att vi provisoriskt kan behålla metaforen, ja till och med ge den en ännu mera preciserad form.

Om vi verkligen tar den mänskliga historiens stora vetenskapliga upptäckter i beaktande verkar det som om vi skulle kunna föra det vi kallar för *vetenskaperna* i alla dess *regionala* utformningar tillbaka på vad vi här kan kalla de stora teoretiska *kontinenterna*. Med den reträttväg som vi hädanefter förfogar över och utan att vilja

föregripa den framtid som vi lika litet som Marx kommer att kunna ”koka i våra egna grytor” kan vi spinna vidare på vår förbättrade metafor och säga att det före Marx *enbart* fanns två stora kontinenter som blivit tillgängliga för den vetenskapliga kunskapen genom fortsatta epistemologiska ingrepp: *kontinenten Matematik* i och med grekerna (genom Thales eller dem som myten betecknar med detta namn) och *kontinenten Fysik* (genom Galilei och hans efterträdare). En vetenskap som kemin, grundlagd genom det epistemologiska ingreppet av Lavoisier, är en regional vetenskap på den fysiska kontinenten: var och en vet numera att det är dit den hör. En vetenskap som biologin, vilken för bara ett tiotal år sen just avslutat den första fasen i den epistemologiska brytningsperiod som inletts med Darwin och Mendel och som därmed blivit en del av den molekylära kemin, går också den in i den fysiska kontinenten. Logiken i dess moderna utformning ingår i den matematiska kontinenten o.s.v. I gengäld är det sannolikt att Freuds upptäckt öppnar en ny kontinent vars utforskande ännu bara befinner sig på begynnelsestadiet.

Om denna metafor tål att granskas i sömmarna då kan vi också föra fram följande påstående. Marx har öppnat en ny och tredje kontinent för den vetenskapliga kunskapen, kontinenten Historia, genom att företa ett epistemologiskt ingrepp vars första ännu skälvanande snitt avtecknar sig i *Den tyska ideologin* efter att ha givit sig tillkänna i *Teser om Feuerbach*. Detta epistemologiska ingrepp är uppenbarligen inte någon tidsbeställd händelse. Det är till och med möjligt att man i händelse av återfall och ifråga om den eller den *detaljen* skulle kunna ange den som en föraning ur det förflutna. Detta ingrepp blir under alla förhållanden *synligt* i sina första yttringar, men dessa yttringar anger bara upptakten till en historia utan slut. I likhet med alla ingrepp är detta ett oavbrutet ingrepp som sitt inre låter förmärka en del invecklade förändringar.

Man kan faktiskt på helt empirisk väg i raden av skrifter av Marx lägga märke till hur dessa omarbetningar som inverkar på väsentliga föreställningar kommer till stånd och hur de teoretiskt föranstaltas: i *Manifestet* och i *Filosofins elände* år 1847, i *Bidrag till den politisk-ekonomiska kritiken* år 1857, *Lön, pris och profit* år 1865, i den första boken av *Kapitalet* år 1867, o.s.v. Andra förändringar och utvecklingslinjer följde och med Lenins arbeten, i synnerhet i det av sociologerna tyvärr misskända men ojämförliga arbete om ekonomisk sociologi som heter *Kapitalismens utveckling i Ryssland*, i *Imperialismen*, o.s.v. Vare sig vi går med på eller vägrar att kännas vid det är vi ännu idag innefattade i det teoretiska rum som markeras och inleds av detta ingrepp. Helt i överensstämmelse med de övriga ingrepp som öppnat upp de två andra kontinenter som vi känner till är detta ingrepp inledningen till en historia som aldrig någonsin kommer att känna något slut.

Det är alltså därför som vi inte bör läsa den XI:e Tesen om Feuerbach som tillkännagivandet av en ny filosofi utan som denna nödvändiga deklaration av en brytning med filosofin som gör rent hus för att grundlägga en ny vetenskap. Det är därför som det alltifrån det radikala undertryckandet av all filosofi fram till den oförutsedda ”händelse” som framkallade de filosofiska kapitlen i *Antidühring* sträcker sig en lång filosofisk tystnad där endast den nya vetenskapen äger talan.

Givetvis är den i likhet med all vetenskap materialistisk och dess allmänna teori uppbär därför också namnet ”historisk materialism”. Materialismen det är här helt enkelt vetenskapsmannens stränga förhållningssätt inför verkligheten i dess objekt som tillåter den att som Engels skulle säga gripa ”naturen utan några yttre tillägg”.

I det något främmande uttrycket ”historisk materialism” (ty man använder inte uttrycket kemisk materialism för att beteckna kemin) inregistrerar termen materialism

på en gång den förutskickade brytningen med historiefilosofiernas idealism och inrättandet av en vetenskaplighet på det historiska fältet. Med historisk materialism menas då: vetenskap om historien. Om något sådant som den marxistiska filosofin i detta fall någonsin kan födas så tycks det som om det skulle vara själva utbildandet av denna vetenskap, en visserligen helt och hållet originell men i all sin särprägel ändå syster till de existerande vetenskaperna, detta efter ett längre uppskov som alltid skiljer en filosofisk förändring från den vetenskapliga revolution som framkallar den.

För att kunna tränga längre in i orsakerna till denna filosofiska tystnad har vi i själva verket här letts till att framkasta en tes om sambandet mellan vetenskaperna och filosofin utan att göra mer än att illustrera detta utifrån givna empiriska data. Lenin inleder sin bok *Staten och revolutionen* med följande enkla empiriska anteckning: Staten har inte alltid funnits till; tillvaron av en Stat kan bara iakttas i olika klassamhällen. I samma anda kan vi säga: filosofin har inte alltid funnits till; tillvaron av en filosofi kan bara iakttas i en värld som för med sig det som kallas en vetenskap eller flera vetenskaper. Vetenskap i strängaste bemärkelse: teoretisk disciplin, det vill säga begreppsmässig och bevisförande, och inte anhopning av empiriska resultat.

Och detta är i två ord de empiriska illustrationerna till denna tes.

För att filosofin ska kunna bli född eller återfödd fordras det att vissa vetenskaper föreligger. Det är kanske därför som filosofin i någon strängare mening inte tog sin början förrän i och med Platon, retad till födelse genom förekomsten av den grekiska Matematiken; kanske därför som den ruskades om av Descartes, eggad till sin moderna revolution av den galileiska fysiken; kanske därför som den omstöptes av Kant under intryck av upptäckterna hos Newton, kanske därför som den formades om av Husserl, sporrade av de första axiomatiska lagarna, o.s.v.

Jag nöjer mig med att antyda detta tema som skulle behöva underkastas särskild granskning endast för att fortfarande i empirisk anda anmärka, att Hegel när allt kommer omkring inte hade fel då han sa att filosofin stiger upp *när skymningen faller på*: vid en tidpunkt då vetenskapen som fötts i gryningen redan tillryggalagt en lång dagsetapp. Filosofin befinner sig således alltid en lång dagsresa som kan ta år, tjugo år, ett halvsekel eller ett sekel efter vetenskapen som uppmanar den att födas i sin första form eller att återföras i sitt revolutionära skede.

Man vill gärna tro att chockverkan av de vetenskapliga brytningarna inte ögonblickligen blir kännbar, att det behövs tid för att filosofin ska kunna förändras av dem.

Utän tvivel får man av detta också sluta sig till att arbetet på den filosofiska skapelseakten varit förbundet med arbetet på den vetenskapliga skapelseakten under ömsesidig växelverkan. Det står klart att de nya filosofiska kategorierna utbildas i den nya vetenskapens arbete. Men det är sant att det man kallar filosofi i vissa fall (just precis: Platon, Descartes) också tjänar som teoretiskt laboratorium där de nya kategorier som behövs för den nya vetenskapens föreställningar får sitt klarläggande. Är det exempelvis inte så att det var i cartesianismen som den nya, för den galileiska fysiken nödvändiga orsakskategorin utarbetades, vilken stötte på det aristoteliska orsaksbegreppet som ett "epistemologiskt hinder"? Om man tillfogar att de stora filosofiska händelseförlopp som vi känner till (med den äldre filosofin avhängig av Platon, den moderna filosofin avhängig av Descartes) på ett uppenbart sätt visar tillbaka på det utmanande öppnandet av de två stora vetenskapliga kontinenterna, den grekiska Matematiken och den galileiska Fysiken, då kan vi uttala vissa slutsatser (ty allt detta förblir empiriskt påvisbart) angående det vi tror oss kunna benämna den marxistiska filosofin. Tre slutsatser:

Första slutsatsen. Om Marx verkligen öppnat en ny kontinent för den vetenskapliga kunskapen så borde hans vetenskapliga upptäckt provocera någonting i stil med en betydelsefull omarbetning av filosofin. Den XI:e Tesen var måhända för tidigt ute: den kungjorde fullt väl en utomordentlig händelse inom filosofin. Det tycks som om detta kunde vara fallet.

Andra slutsatsen. Filosofin existerar bara i sin eftersläpning efter den filosofiska utmaningen. Den marxistiska filosofin borde alltså släpa efter den marxistiska vetenskapen om historien. Det tycks som om detta vore fallet. Härom vittnar den ökenliknande trettioårsperioden mellan *Teser om Feuerbach* och *Anti-Dühring*, härom vittnar även senare vissa långvariga marscher på stället vilka vi ännu fortsätter under taktfast stampande i månghövdad skara.

Tredje slutsatsen. Vi äger vissa utsikter att finna teoretiska element i utarbetandet av den marxistiska vetenskapen som är mera framskridna än vad vi tror för förberedandet av den marxistiska filosofin under bevarande av det perspektiv som vi nu har på dess eftersläpning. Lenin sa att det är i Marx' *Kapital* som man borde söka efter hans dialektik – med vilket han avsåg den marxistiska filosofin själv. Det bör i *Kapitalet* finnas tillräckligt med material för att man skall kunna fullborda eller hamra ut de nya filosofiska kategorierna: de är säkert i full verksamhet där, i det ”praktiska tillståndet”. Det tycks som om detta skulle vara fallet. Det gäller att läsa *Kapitalet* och att ta itu med arbetet.

Dagen är alltid lång, men eftersom den lyckligtvis redan är nog så framskriden kan vi uttrycka det så: skymningen är nu nära att falla på. Den marxistiska filosofin kommer att stiga upp.

För att nu ta dessa slutsatser som framtidsperspektiv så bringar de om jag så får säga en sorts ordning och reda i våra bekymmer och förhoppningar men också i vissa av våra tankar. Vi kan i så fall förstå att den yttersta orsaken till att Marx i sitt dilemma mellan misär, ursinnigt vetenskapligt arbete och trängande behov av politisk ledning aldrig kom att teckna denna Dialektik (eller denna Filosofi) som han drömde om inte, fastän han själv inbillade sig det, är att han aldrig ”fick tid” att utföra detta. Vi förstår då att den yttersta orsaken till att Engels, utsatt som han blev över en enda natt för nödvändigheten av att som han skriver behöva ”säga sitt ord i de filosofiska frågorna”, aldrig lyckades övertyga några filosofer av facket inte är den att han helt enkelt skulle ha tvingats att improvisera fram en ideologisk polemik. Vi förstår då att den yttersta orsaken till de filosofiska begränsningarna i *Materialism och empiriokriticism* inte enbart beror på de tvingande omständigheterna i den ideologiska kampen.

Vi är nu mogna för att säga det. All den tid som det tog för Engels att få av sig ytterstorna i den filosofiska förstugan och som förflöt utan att Marx kunde finna den ideologiska kampens lagar och under vilken Lenin fick vara tillfreds med att vända motståndarens egna vapen mot honom själv, allt detta utgör lika många ursäkter men det utgör inte någon orsak.

Den yttersta orsaken var den att tiden inte var mogen, att skymningen inte hade fallit på och att varken Marx själv eller Engels eller Lenin ännu var förmögna att skriva det stora filosofiska verk som marxismen saknar. På ett eller annat sätt förhöll det sig så, att även om de anlände bra mycket efter den vetenskap som denna är beroende av kom de ändå alldeles *för tidigt* för att kunna skapa en outhärlig filosofi, som trots allt inte kan bli född förrän efter ett nödvändigt *dröjsmål*.

Med utgångspunkt från föreställningen om detta nödvändiga ”dröjsmål” skulle allting kunna förklaras, allting, till och med det misstag som begicks av dem, som i likhet

med den unge Lukács och Gramsci och som så många andra utan deras begåvning, hade drivit otåligheten inför denna filosofi som tog sådan tid på sig att födas ända därhän att de förklarade den för född sedan lång tid tillbaka, alltifrån begynnelsen, alltifrån *Teserna om Feuerbach*, alltså gott och väl *före* det att de första grundarna lagts till den marxistiska vetenskapen själv, – och som för att ge sig själva ett bevis på detta helt enkelt förklarade att eftersom all vetenskap utgör en ”överstruktur”, eftersom all existerande vetenskap alltså i grund och botten är borgerlig och därför positivistisk så kunde den marxistiska ”vetenskapen” inte vara annat än *filosofisk* eller marxismen vara annat än en filosofi, en efterhegeliansk filosofi eller en ”filosofi om praxis”.

Med utgångspunkt från föreställningen om detta nödvändiga ”dröjsmål” skulle också en hel del andra svårigheter kunna förklaras så långt som till de marxistiska organisationernas *politiska* historia, deras misslyckanden och deras kriser. Om det är sant som hela den marxistiska traditionen lär, att den största händelsen i klasskampens historia – det vill säga i praktiskt taget hela den mänskliga historien – är föreningen mellan den marxistiska teorin och arbetarrörelsen, då kan man förstå att den inre balansen i denna förening skulle kunna bli botad av de svagheter i teorin som kallas *deviationer*, hur omärkliga dessa än må vara; då kan man begripa den politiska räckvidden i de förbittrade teoretiska debatter som utlösts i den socialistiska och därefter kommunistiska Rörelsen över det som Lenin kallade enkla ”nyanser”, ty som han sa i *Vad bör göras?* så ”kan det socialdemokratiska partiets framtid under många och mycket långa år komma att bli beroende av en enkel nyans”.

Eftersom den marxistiska teorin är vad den är, en vetenskap och en filosofi, och eftersom filosofin har måst släpa efter vetenskapen som i och med detta bromsats i sin utveckling kan det vara frestande att tänka sig, att dessa avvikelser i grund och botten var *oundvikliga*, inte bara på grund av verkningarna från klasskampen på och inom teorin utan främst på grund av denna inre brist på samstämmighet inom teorin själv.

Om vi går tillbaka till den marxistiska Arbetarrörelsens förflutna kan vi faktiskt namnge de teoretiska avvikelser som lett fram till de stora misslyckandena i proletarietets historia, den II:a Internationalens misslyckande för att här bara nämna ett av dem. Dessa avvikelser heter: ekonomism, evolutionism, voluntarism, humanism, empirism, dogmatism, o.s.v. I grund och botten är dessa avvikelser *filosofiska* och de har också angivits som filosofiska av de stora proletära ledarna med Engels och Lenin som de allra första.

Men vi är nu snubblande nära att utifrån detta förstå varför dessa avvikelser undertryckte just de personer som angav dem: kan det bero på att de på visst sätt inte var oundvikliga ens som det funktionsenliga uttrycket för den nödvändiga *eftersläpningen* hos den marxistiska filosofin?

Låt oss gå till grunden med det hela. Om det förhåller sig på det sättet till och med ifråga om den djupgående kris som idag splittrar den internationella kommunistiska Rörelsen så kan de marxistiska filosoferna efter all sin långa väntan kanske gripas av stora skälvan inför den oväntade uppgift som historien tilldelar och anförtror åt dem. Om alla tecken inte slår fel och om den marxistiska filosofin i dag verkligen kan hämta in en del av försprånget så är det inte bara det förflutna som kommer att bli upplyst utan kanske också framtiden som kommer att förvandlas.

I en sådan förvandlad framtid kommer omutlig rättvisa att skipas för alla dem som måst leva i motsättningen mellan politiskt nödtvång och filosofisk eftersläpning. Rättvisa kommer att skipas för en av de största, Lenin. Rättvisa: hans filosofiska verk kommer då att vara fullbordat. Fullbordat, det vill säga kompletterat och korrigerat.

Det är inte mer än rätt, eller hur, att vi gör honom den tjänsten och den äran, han som hade lyckan med sig att födas i tid för politiken men olyckan att födas alltför tidigt för filosofin. Vem väljer när allt kommer omkring tidpunkten för sin egen födelse?

IV

Vi kan på det här stadiet sedan vi väl blivit underrättade av den marxistiska teorins ”historia” om orsakerna till den marxistiska filosofins försenade ankomst efter den historia vetenskapen gå direkt till Lenin och tränga in i hans verk. Men i och med detta skingras vår filosofiska ”dröm”: saker och ting äger inte dennas förenkling.

Jag går mina egna slutsatser i förväg. Nej, Lenin föddes inte för tidigt för filosofin. Man kan aldrig bli född alltför tidigt för filosofin. Om filosofin är försenad, och om detta att vara försenad gör den till filosofi, hur skulle man då någonsin kunna komma försent till en försening som inte innehar någon historia? Om vi nu till varje pris måste tala om försening: det är vi som kommer försent till Lenin. Vår försenade ankomst är bara ett annat namn för ett misstag. Filosofiskt sett misstar vi oss nämligen på vad som förbinder Lenin med filosofin. Förbindelserna mellan Lenin och filosofin uttrycks mycket väl i själva filosofin, inom ramen för det ”spel” som konstituerar just filosofin i filosofi, samtidigt som dessa förbindelser inte är av filosofisk art eftersom detta ”spel” inte är filosofiskt.

Jag skulle här vilja göra ett försök till att lägga fram motiven för dessa slutsatser i en form, som i sin koncentration och planmässighet med nödvändighet blir synnerligen schematisk, genom att som föremål för undersökningen ta Lenins stora ”filosofiska” arbete: *Materialism och empiriokriticism*. Jag kommer att dela upp denna framställning i tre huvudmoment:

- 1 – *De stora filosofiska Teserna hos Lenin.*
- 2 – *Lenin och den filosofiska praktiken.*
- 3 – *Lenin och partiställningen i filosofi.*

På var och en av dessa punkter tänker jag binda mig till att påvisa det nya i Lenins bidrag till den marxistiska teorin.

1. De stora filosofiska teserna hos Lenin

Med Teser förstår jag i likhet med var och en de filosofiska ställningstagandena hos Lenin så som de blivit inregistrerade i filosofiska utsagor. Jag bortser för ögonblicket ifrån den invändning som tjänat som filter eller som förevändning för universitetsfilosofin för att inte läsa *Materialism och empiriokriticism*: den kategoriala terminologin, den historiska referensramen, ja rentav Lenins okunnighet.

Ett faktum som ensamt skulle förtjäna en helt egen undersökning är detta, att Lenin i bra många avseenden och från och med den förvånande ”upptakten” i *Materialism och empiriokriticism*, som bryskt hänvisar oss till Berkeley och Diderot, intar en ställning inom den *teoretiska ramen för 1700-talets empirism*, alltså i en ”officiellt” förkritisk filosofisk problematik om man beaktar att filosofin blir ”officiellt” kritisk i och med Kant.

När man väl lagt märke till existensen av denna referensram, när man väl lärt känna dess logiska struktur kan Lenins teoretiska formuleringar förklaras som ett motsvarande antal uttryck för denna logik, även de otroliga förvridningar som Lenin utsätter empirismens kategoriala terminologi för i syfte att vända den mot empirismen. Om han nämligen tänker *inom* ramen för den objektiva empirismens problematik (Lenin säger till och med den ”objektiva sensualismen”), och om detta att tänka inom ramen för denna problematik inverkar ofta inte bara på formuleringarna utan till

och med på vissa av Lenins tankebanor, då kan ingen komma och säga att Lenin inte *tänker*, det vill säga inte tänker systematiskt och rigoröst. Det är denna tankeverksamhet som betyder något för oss i och med att den uttalar vissa Teser. De lyder som följer, uttalade i all sin naknaste innebörd. Jag kommer att urskilja tre av dem:

Tes 1. Filosofin är inte en vetenskap. Filosofin är åtskild från vetenskaperna. De filosofiska kategorierna är åtskilda från de vetenskapliga föreställningarna.

Denna tes är av utomordentlig vikt. Jag andrar den avgörande punkt på vilken dess öde avgörs: kategorin *materia*, den när det kommer till kritan ömma punkten för varje materialistisk filosofi och för alla de filosofiska andar som vill dess väl, det vill säga dess död. Emellertid säger Lenin i varenda bokstav, att distinktionen mellan den filosofiska kategorin *materia* och det vetenskapliga begreppet *materia* är livsavgörande för den marxistiska filosofin.

"Materien är en filosofisk kategori." (M & E.).

"Den enda egenskapen hos materien, vars erkännande definierar den filosofiska materialismen, är den att vara en objektiv verklighet." (M. & E.).

Det följer, att den filosofiska *kategorin materia*, som på en och samma gång är Tes om *existens* och Tes om *objektivitet*, aldrig kan sammanblandas med innehållet i den vetenskapliga, begreppsbildningens *materia*. Den vetenskapliga begreppsbildningens *materia* definierar ett kunskapsområde i förhållande till vetenskapernas historiska status, avseende föremålet för dessa vetenskaper. Innehållet i det vetenskapliga begreppet *materia* förändras med utvecklingen, det vill säga med fördjupandet av den vetenskapliga kunskapen. Innebörden i den filosofiska kategorin *materia* förändras icke, eftersom denna icke äger avseende på något vetenskapsobjekt utan i stället bekräftar *objektiviteten* i varje vetenskaplig kunskap om ett föremål. Kategorin *materia* kan inte förändras. Den är "absolut".

Den konsekvens som Lenin drar av denna distinktion är utomordentligt viktig. Först beträffande vad man då kallade för "fysikens kris". Lenin återställer sanningen: fysiken befinner sig på intet sätt i ett kristillstånd utan är i stället stadd på tillväxt. *Materien* är inte spårlöst "försvunnen". Det är bara det vetenskapliga begreppet *materia* som *förändrat innehåll* och som i framtiden oupphörligen kommer att förändra innehåll då ju kunskapsprocessen är oändlig redan ifråga om sitt eget föremål.

Fysikens vetenskapligt skenbara kristillstånd är blott en *filosofisk kris* eller trans under vilken vissa ideologer, även då de rentav råkar vara vetenskapsmän, öppet förgriper sig på materialismen. Då de förkunnar att *materien* spårlöst försvunnit är det tillbörligt att lyssna till begärets tysta talan: *må materialismen gå upp i rök!*

Och Lenin till att ange och till att slå överända alla dessa vetenskapande filosofer för en dag, som trodde deras stund var kommen. Vad är det som är kvar av dessa figurer i dag? Vem är det som fortfarande känner till dem? Låt oss då säga att den i filosofi olärde person som hette Lenin visade minst sagt gott omdöme. Och vilken professionell filosof har som han utan väntan eller velighet vetat att så framåt och så förvissad om sin sak i fullkomlig ensamhet gentemot alla andra leverera batalj, ett uppenbarligen förlorat slag? Jag såg gärna att man gav oss något namn – vid sidan av Husserl som vid denna tid objektivt sett var Lenins allierade i striden mot empirismen och historicismen – fast en provisoriskt allierad som inte kunde *gå honom till mötes*, ty Husserl trodde om sig att som god "filosof" kunna komma "någon vart".

Lenins Tes sträcker sig emellertid längre än till den omedelbara konjunkturen. Om det är absolut nödvändigt att skilja den filosofiska kategorin *materia* från varje veten-

skapligt begrepp så följer det av detta att de materialister som tillämpar de filosofiska kategorierna på föremålen för vetenskapernas som om de utgjorde dessas begrepp inlåtit sig på ett ”quidproquo”¹. Exempel: den som till äventyrs vill göra *begreppsligt* bruk av *kategoriparet materia/ande* eller *materia/medvetande* har mycket stora utsikter att råka in i *motstridigheter*, ty ”motsättningen mellan materia och medvetande äger ingen absolut betydelse annat än inom mycket snäva gränser vilka enbart har att göra med den fundamentala frågan om förnuftsmässig insikt: vad är av första rangens betydelse och vad är sekundärt? (det vill säga i filosofi). Utanför dessa gränser (det vill säga vetenskaperna) uppväcker relativiteten i denna motsättning inga som helst tvivelsmål.” (*M. & E.*).

Jag kan inte utförligt gå in på några andra konsekvenser av stor räckvidd, exempelvis det faktum att distinktionen mellan filosofin och vetenskaperna med nödvändighet och inom ramen för det perspektiv som Lenin anlägger öppnar fältet för en teori om kunskapens historia vilken Lenin kungör i sin teori om de historiska *gränserna* för all sanning (uttydes för varje vetenskaplig kunskap), som han tänker sig som teori om distinktionen mellan *den absoluta och den relativa sanningen* (i denna teori tänks både distinktionen mellan filosofin och vetenskaperna jämte nödvändigheten av att ha en teori om vetenskapernas historia under ett enda par av kategorier).

Jag vill bara fästa uppmärksamheten vid följande. Distinktionen mellan filosofin och vetenskaperna, mellan de filosofiska kategorierna och de vetenskapliga begreppen utgör innerst inne ett radikalt filosofiskt ställningstagande *mot varje form av empirism och positivism*: mot empirismen och positivismen hos vissa av materialisterna själva, mot naturalismen, mot psykologismen, mot historicismen (på denna mycket bestämda punkt se den polemiska kraftmätningen med historicismen hos Bogdanov).

Man får lov att erkänna att det å den filosofis vägnar, som efter behag och efter en snabb titt på några formuleringar förklaras vara förkritisk respektive förkantiansk, ändå inte är så tokigt utan snarast förbluffande, eftersom denne bolsjevik av år 1908, som uppenbart inte läst en rad av vare sig Kant eller Hegel utan känt sig tillfreds med Berkeley och Diderot, ger prov på ett ”kritiskt” sinnelag gentemot den positivistiska motståndaren jämte en urskillningsförmåga på det strategiska planet som åstadkommit märkliga ting i samband med det dåvarande ”hyperkritiska” religiösa engagemanget i tidens filosofi.

Det mest förbluffande torde vara att Lenin utför konststycket att inta *antiempiristiska ståndpunkter inom själva referensområdet för hans empiristiska problematik*. Att gå iland med att vara antiempirist samtidigt som man tänker och uttrycker sig i empirismens grundkategorier, detta är en paradoxal bedrift som trots allt uppreser ett mindre ”problem” för de filosofer som i godan tro föresatt sig att undersöka det.

Skulle möjligen detta tyda på att utbredningsområdet för den filosofiska problematiken, de kategoriala formuleringarna, de filosofiska utsagorna relativt sett är likgiltiga för de filosofiska ställningstagandena? Skulle detta tyda på att det i grund och botten händer något väsentligt i det som förefaller utgöra filosofin? Konstigt.

Tes 2. Om filosofin är åtskild från vetenskaperna så finns det en privilegierad förbindelse mellan filosofin och vetenskaperna. Denna förbindelse representeras av den materialistiska tesen om objektiviteten.

Två punkter är här väsentliga.

¹ ”quidproquo”, misstag, d.v.s. att blanda ihop det ena med det andra o.dyl. Ö.a.

Den första har att göra med den vetenskapliga kunskapens natur. De upplysningar som framställs i *Materialism och empirikriticism* återupptas, utvecklas och fördjupas i *Anteckningar om dialektiken*: de ger all sin innebörd åt antiempirismen och anti-positivismen hos Lenin redan inom ramen för uppfattningen av den *vetenskapliga praktiken*. Lenin bör i skenet av detta också betraktas som ett vittne som i sin egen-skap av äkta utövare talar om den vetenskapliga praktiken. Det räcker med att läsa de texter som han ägnat åt Marx' *Kapital* mellan 1898 och 1905, hans analys av *Kapitalismens utveckling i Ryssland*, för att man ska kunna se att hans vetenskapliga praktik som marxistisk teoretiker inom historien, den politiska ekonomin och socio-login ständigt åtföljs av skarptänkta epistemologiska reflexioner vilka hans filosofiska texter bara tar upp på nytt en mera allmän form.

Det som Lenin ådagalägger, återigen via kategorier som kan förblandas med hans empiristiska referensram (såsom kategorin återspeglning), är den vetenskapliga prakti-kens antiempirism, den vetenskapliga abstraktionens avgörande roll eller ännu bättre den begreppsmässiga systematikens roll och i en mera allmän bemärkelse teorins roll som sådan.

I politiskt avseende är Lenin känd för sin kritik av "spontanismen" där den, och det är viktigt, avser inte alls spontaniteten, förslagenheten, uppfinningsrikedomen, begåv-ningen hos folkets massa utan en politisk ideologi som under täckmantel av en verbal upphetsning av massornas spontaneitet utnyttjar den i bedrägliga politiska syften. I allmänhet brukar man emellertid inte se att Lenin i sin uppfattning av den vetenskap-liga praktiken intar exakt samma position. Om Lenin skrivit "*utan revolutionerande teori ingen revolutionär rörelse*" hade han lika väl kunnat skriva: *utan vetenskaplig teori ingen framställning av vetenskaplig kunskap*. Hans försvar för teorins krav på den vetenskapliga praktiken täcker helt och hållet hans försvar för teorins krav på den politiska praktiken. Hans antisponanism ikläder sig här den teoretiska formen för antiempirismen, anti-positivismen och antipragmatismen.

På samma sätt som hans politiska antisponanism förutsätter den djupaste respekt för massornas spontanitet förutsätter emellertid hans teoretiska antisponanism den djupaste respekt för *praktiken* i kunskapsprocesserna. Icke ett ögonblick faller Lenin vare sig i uppfattningen av vetenskapen eller i uppfattningen av politiken för *teoreticismens* frestelser.

Denna första punkt tillåter oss att förstå den *andra*. Den materialistiska filosofin är i Lenins ögon intimt förbunden med den vetenskapliga praktiken. Denna tes måste såvitt jag kan se förstås i två meningar.

Först och främst i en första mening som är utomordentligt klassisk och som också ger en belysning åt det som vi kunnat observera rent empiriskt i historien om de samband som binder varje filosofi vid vetenskaperna. För Lenin är det som händer med veten-skaperna av det allra största intresse för filosofin. De stora vetenskapliga revolutio-nera framkallar viktiga förändringar inom filosofin. Detta är Engels' välkända tes: materialismen ändrar gestalt för varje större vetenskaplig upptäckt; – en tes som Lenin försvarar genom att på ett annat och bättre sätt än Engels, som fascinerades av de naturvetenskapliga upptäckternas följder för filosofin (cellen, utvecklingstanken, Carnots princip, o.s.v.), visa att varje avgörande upptäckt som framkallar den ofrån-komliga förändringen i den materialistiska filosofin inte kommer så mycket från naturvetenskaperna som från *den historiska vetenskapen*, från den historiska materialismen.

I en andra mening åberopar sig Lenin på ett betydelsefullt argument. Han talar nu inte längre om filosofin i största allmänhet utan om den materialistiska filosofin. Denna är

på ett sätt som tillkommer den själv i synnerhet intresserad av vad som tilldrar sig inom den vetenskapliga praktiken, eftersom den i sin materialistiska tes återger vetenskapsmännens ”spontana” övertygelser rörande existensen av föremålet för deras vetenskap och objektiviteten i deras kunskap.

I *Materialism och empiriokriticism* upprepar Lenin utan uppehåll att större delen av specialisterna inom Naturvetenskaperna är ”spontana” materialister, åtminstone vad beträffar *en av tendenserna* i deras spontana filosofi. Samtidigt som han bekämpar spontanismens lärosatser om den vetenskapliga praktiken (empirism, pragmatism) erkänner Lenin en spontant materialistisk tendens inom den vetenskapliga praktikens erfarenhet, som är av högsta betydelse för den materialistiska filosofin. Därvid sätter han de materialistiska teserna som erfordras för en föreställning om det specifika hos den vetenskapliga *kunskapen* i samband med den spontant materialistiska tendensen hos vetenskapernas *utövare*: dessa uttrycker praktiskt såväl som teoretiskt en och samma materialistiska tes om existens och objektivitet.

I föregripande syfte kan här sägas, att Lenins enträgenhet vad gäller att bekräfta det privilegierade sambandet mellan vetenskaperna och marxismens materialistiska filosofi betygar, att det här är fråga om en avgörande huvudpunkt, som vi med er tillåtelse kan kalla *Huvudpunkt Nr. 1*.

Men just i omnämmandet av vetenskapsmännens spontana filosofi avtecknar sig någonting betydelsefullt som kommer att ställa oss ansikte mot ansikte med en annan avgörande huvudpunkt av en helt annan natur.

Tes 3. Också här tar Lenin upp en klassisk tes som Engels hade lagt fram i *Ludwig Feuerbach*, men han ger den en utsträckt betydelse som saknar föregångare. Denna tes äger avseende på filosofins historia uppfattad som historien om en världslig kamp mellan två tendenser: idealismen och materialismen.

Man får här lov att säga att i all sin brutalitet stöter denna tes övertygelserna hos den överväldigande majoriteten av professionella filosofer för pannan. De skulle gärna tillstå, sedan de väl accepterat att läsa Lenin, vilket de också kommer att göra en vacker dag, att hans teser om filosofin inte är så summariska som ryktet vet att förtälja. Men jag tvivlar starkt på att de inte skulle uppvisa ett hårdnackat motstånd mot denna sista tes, som löper risken att såra dem i deras mest djuprotade övertygelser. De skulle med bestämdhet uppfatta den som alltför grovkornig och mogen för offentliga debatter, det vill säga debatter med ideologiskt och politiskt innehåll. Att säga att filosofins hela historia i sista hand kan reduceras till en kamp mellan materialismen och idealismen, det är tycks det att sälja filosofihistoriens alla rikedomar till ett alltför billigt pris.

Denna sista tes går rent faktiskt ut på att i allt väsentligt bekräfta att *filosofin inte äger någon verklig historia*. Vad är innebörden av en historia som inte går ut på annat än ett upprepanande av sammanstötningen mellan de två fundamentala tendenserna? Utformning och argument kan växla i stridens hetta, men om all historia om filosofin bara är historien om dessa variationer så räcker det med att reducera dem till de oföränderliga tendenser som den företräder för att omvandlingen av dess olika utföranden skall bli en sorts *spel utan mening*. I yttersta hand så har filosofin ingen historia, så är filosofin denna underliga teoretiska valplats där det i egentlig bemärkelse inte inträffar någonting, ingenting förutom denna *återupprepning* av ingenting. Att säga att det inte inträffar någonting inom filosofin det är lika med att säga, att filosofin *ingenstans leder*, eftersom den *själv inte är på väg någon vart*: vad den banar väg för är, som Dietzgen sa före Heidegger, ”Holzwege”, vägar som ingenstans leder.

Detta är för övrigt just vad Lenin i *praktiken* antyder då han alltifrån de första sidorna i *Materialism och empiriokriticism* förklarar att Mach inte gör någonting annat än återupprepar vad Berkeley sagt, mot vilket han för sin del ställer sig egen återuppreppning av Diderot. Än värre upptäcker man att Berkeley och Diderot var för sig återupprepar varandra eftersom de är överens om paret materia/ande och nöjer sig med att disponera termerna på olika sätt. Intigheten i deras filosofi är bara intigheten i detta omkastande av termer i den oföränderliga och parvisa kategori (Material/ande) som i den filosofiska teorin är en representant för spelet mellan de två antagonistiska tendenser som bjuder varandra spetsen genom detta parbegrepp. Historien om filosofin är under sådana förhållanden ingenting annat än intigheten bakom denna återupprepade omkastningsprocedur. Till råga på allt elände skulle denna tes kunna återkasta sin mening på de berömda formuleringarna om uppochnervändandet av Hegel som finns hos Marx, denne Hegel om vilken Engels själv sa att han inte utgjorde något annat än en förberedande uppochnervändning.

På denna punkt bör vi absolut erkänna att Lenins enträgenhet är utan hänsikt eller begränsningar. I åtminstone *Materialism och empiriokriticism* (ty på denna punkt förändras tonen i *Anteckningar*) kastar han alla nyanser, alla distinktioner, finesser, alla teoretiska subtiliteter genom vilka filosofin försöker tänka sig sitt "objekt" överbord: de är ingenting annat än sofismer, hårklyverier, professorliga spetsfundigheter, tillrättaligganden, kompromisser vars enda syfte är att maskera vad den verkliga debatten går ut på där hela filosofin är satt på spel: den fundamentala intressekampen mellan materialismen och idealismen. Lika litet som i politiken finns här någon tredje väg, någon halvmesyr, några beblandade ställningstaganden till hands. Det finns i grund och botten bara idealister och materialister. Alla de som inte öppet ger sig till känna som sådana är materialister och idealister "uppfyllda av skam" (Kant, Hume).

Det blir då nödvändigt att gå än längre och säga, att om filosofins hela historia inte är annat än det ideliga utsällande av argument som låter en enda och ensamstående kamp utkämpa sig, då är filosofin inte annat än valplatsen för motstridiga tendenser, den "Kampfplatz" som Kant talade om, som emellertid kastar oss rakt i armarna på den rena och oförfalskade subjektiviteten i ideologisk kamp. Detta är detsamma som att säga, att – *filosofin egentligen talat inte har något objekt* i den meningen som en vetenskap har ett objekt.

Lenin går så långt, vilket också väl visar att Lenin *tänker*. Han förklarar att man inte kan föra materialismens yttersta principer i bevis, lika litet som man kan föra idealismens principer i bevis (eller vederlägga dem: något som irriterade Diderot). Man kan inte föra dem i bevis ty de kan aldrig göras till föremål för någon kunskap, och vi förstår med detta en kunskap som är jämförbar med den vetenskapliga och dess omvittnande av egenskaperna i dess objekt.

Filosofin äger alltså inget objekt. Allt hänger dock ihop. Om det inte inträffar något inom filosofin så beror det just på att den inte har något objekt. Om det i själva verket inträffar något inom vetenskaperna så beror detta på att de har ett objekt som de kan fördjupa sin kunskap om, *något som ger dem en historia*. Eftersom filosofin inte äger något objekt så kan ingenting inträffa i densamma. Intigheten i dess historia är blott och bart ett återupprepande av intigheten hos dess föremål.

Det är här som vi börjar närma oss *Huvudpunkt Nr. 2*, som sammanhänger med dessa namnkunniga *tendenser*. Filosofin sysslar inte med annat än att ideligen sälla ut och tugga om argument som i kategorins form företräder dessas grundläggande konflikt-situation. Denna deras konflikt, som är onämnbart *inom* filosofin, upprätthåller den intiga omkastning för vilken filosofin utgör den pratsamma skådeplatsen, omkast-

ningen av den grundläggande parkategorin material ande. På vad sätt kan en tendens här ge sig tillkänna? I den hierarkiska ordning som den inrättar mellan de två leden i paret: en härskarordning. Låt oss lyssna på Lenin:

”Under förevändning av att diskutera blott Beltov och i sitt tysta förbigående av Engels upprörs Bogdanov av dessa *definitioner* som inte tycks vara mer än ‘*uppreparationer*’ av den formel hos Engels ... enligt vilken materien är det ursprungliga elementet och anden det sekundära elementet för en filosofisk riktning medan den andra riktningen förkunnar det motsatta. Och alla de ryska adepterna till att hänföra upprepa Bogdanovs vederläggning. Minsta eftertanke skulle emellertid kunna visa dem, att *man inte i grund kan definiera de två yttersta begreppen i kunskapsteorin annat än genom att peka på det begrepp som man betraktar som det primära*. Att ge en definition, vad betyder det? Det betyder framför allt att man återför en given föreställning på en annan och vidare föreställning ... Det gäller i detta ögonblick att känna till om det finns några föreställningar som är mera omfattande än föreställningarna om existens och tanke, om materia och sinnesupplevelse, fysiskt och psykiskt, med vilkas hjälp kunskapsteorin skulle kunna utföra sitt arbete. Nej, de är de yttersta och mest vittomfattande av föreställningar som läran om kunskapens insikt ända fram till dags dato inte överskridit (bortsett från våra alltid genomförbara modifikationer av *terminologin*). Kvacksalveriet eller det intellektuella armodet är det enda som kan *ställa det kravet att dessa två ‘kedjor’ av yttersta, oändligt vida uppfattningar om definitionerna skulle vara annat än ‘enkla uppreparationer’: den ena eller den andra blir betraktad som primär.*” (M. & E.).

Den omkastning som rent formellt är vad som kommer till i filosofin i dess uttalade lydelse är inte lika med noll, utan den är snarare lika med upphävande verkan, med upphävandet av en tidigare hierarki vilken blivit ersatt med en omvänd hierarki. Vad som utspelar sig i filosofin via de yttersta av de kategorier som för befälet i samtliga filosofiska system det är således innebörden av denna hierarki, innebörden av att man sätter en kategori i styrande ställning, det är någonting i filosofin som oemotståndligen får en att tänka på ett maktövertagande eller en *maktillsättning*. I filosofiskt avseende bör vi säga: en maktillsättning saknar *objekt*. En maktillsättning, är detta ytterligare en rent teoretisk kategori? Ett maktövertagande (eller en maktillsättning) är något politiskt, det saknar alla objekt, det äger en insats, just makten, och ett mål: maktens verkningar.

Vi måste här göra ett kort uppehåll för att se efter vad nytt Lenin bidrar med i förhållande till Engels. Hans insatser är enorma försåvitt man är villig att mäta verkningarna av vad man blott alltför ofta uppfattat som nyanser.

Engels, som när han bearbetar Marx får förbluffande geniala inslag, besitter i grund och botten inte någon *tankens* kraft som skulle kunna jämföras med Lenins. Det händer honom ofta att han fogar samman teser – snarare än att han *tänker* på dem i deras enhetliga sammanhang.

Än värre: han har aldrig riktigt lyckats skaka av sig ett bestämt positivistiskt tema i *Den tyska ideologin*. Filosofin, vars systematiska studium han likväl rekommenderar, bör enligt honom försvinna: den är nämligen ingenting annat än det hantverksmässiga laboratorium, där man i förgången tid hamrat fram de för vetenskapen nödvändiga kategorierna. Dessa tider är svunna. Filosofin har gjort sitt verk. Nu tillkommer det henne att lämna sin plats åt vetenskapen. Alltsedan dess att vetenskaperna blivit i stånd att på vetenskaplig väg lägga fram det *organiska enhetssystemet i deras inbördes sammanhang* föreligger inte längre något behov av vare sig en Naturphilosophie eller en Geschichtsphilosophie.

Vad blir då kvar för filosofins del? Ett objekt: dialektiken, de mest generella naturlagarna (men vetenskaperna drar försorg om dessa) och tankelagarna. Kvarstår alltså tankelagarna som man kan frigöra från vetenskapshistorien. Filosofin är i själva verket alltså inte avskild från vetenskaperna, därav positivismen som sneglar på vissa uttryck hos Engels, sägandes att detta att vara materialist innebär att man erkänner naturen vara sådan som den är ”utan främmande tillägg”, och likväl vet Engels att vetenskaperna utgör en kunskapsprocess. Det är därför som filosofin trots allt har ett objekt: men paradoxalt nog är det i så fall den *rena tanken*, något som inte alls skulle verka motbjudande för idealismen. Vad gör till exempel idag, enligt vad han själv medger, herr Lévi-Strauss som åberopar sig på Engels? Han studerar *tankens* lagar, låt oss säga strukturer, han med. Herr Ricœur har påvisat för honom, och det hade han rätt i, att han var Kant minus det transcendentala subjektet. Herr Lévi-Strauss har inte förnekat det. Om filosofins objekt är den rena tanken, då kan man faktiskt åberopa sig på Engels och bli upptäckt som kantian minus det transcendentala subjektet.

Man kan uttrycka samma svårighet på ett annat sätt. Dialektiken, filosofins objekt, har kallats en *logik*. Kan filosofin verkligen göra Logikens föremål till sitt objekt? Det tycks som om Logiken hädanefter skulle vara på väg att mer och mer klara sig utan filosofin: den är en vetenskap.

Engels försvarar givetvis *på samma gång* också tesen om de två tendenserna, men materialism och dialektik å den ena sidan, kamp mellan tendenser och filosofiska framsteg uteslutande bestämda av vetenskapliga framsteg å den andra sidan, i detta finner vi något som är nog så svårt att tänka i ett sammanhang, det vill säga *tänka*. Engels försöker sig på det, men även om man inte vill ta honom på orden (något som är mycket lätt hänt för en lekman), så är det ändå alltför tydligt att det *saknas* honom någonting *väsentligt*.

Det vill säga han *saknar* någonting som är väsentligt för hans tanke, för att han skall kunna tänka. Det är tack vare Lenin som vi kan upptäcka att det rör sig om en *saknad*. Det som saknas i Engels' tänkande är nämligen just vad Lenin för med sig till det.

Lenin medför ett djupt sammanhängande tänkande inom vilket ett visst antal radikala teser satts på plats och utan tvivel omgärdar vissa tomrum, men just *väsentliga* tomrum. I centrum för detta tänkande står tesen att filosofin *inte äger något objekt*, det vill säga: filosofin låter sig inte förklaras *av den enkla förbindelse som den upprätthåller med vetenskaperna*.

Vi närmar oss *Huvudpunkt Nr. 2*. Men vi har inte nått fram till den ännu.

2. Lenin och den filosofiska praktiken

För att nå fram till *Huvudpunkt Nr. 2* kommer vi att gå in på ett nytt område, den filosofiska praktikens område. Det skulle vara intressant att studera den filosofiska praktiken hos Lenin. Detta skulle emellertid förutsätta att vi visste vad som menas med filosofisk praktik som sådan.

Vid några sällsynta tillfällen finner sig dock Lenin just tvingad av själva de krav som ställs av den filosofiska polemiken att komma fram med en sorts *definition av sin filosofiska praktik*. De två tydligaste textavsnitten lyder som följer.

”Denna distinktion mellan den absoluta och den relativa sanningen är vag, invänder ni. Jag svarar er: den är just precis tillräckligt ‘vag’ för att förhindra vetenskapen att bli till en dogm i ordets sämsta bemärkelse, ett dött, stelnat, benhårt ting; men den är tillräckligt precis för att kunna dra en bestämd och outplånlig demarkationslinje mellan oss och fideismen, agnosticisimen, den filosofiska idealismen, sofistiken hos adepterna till Hume och Kant” (M. & E.).

”Man får absolut inte glömma bort att praktikens kriterium i grund och botten aldrig fullständigt kan bekräfta eller vederlägga någon mänsklig idé, vilken denna än må vara. Detta kriterium är också tillräckligt ’vagt’ för att inte tillåta den mänskliga kunskapen bli någonting ’absolut’; det är emellertid tillräckligt bestämt för att tillåta en oförsonlig kamp mot alla varianter av idealism och agnosticism” (M. & E.).

Andra textavsnitt befäster Lenins position. Det är uppenbarligen inte fråga om tillfälliga och isolerade formler utan om en djuptlodande tanke.

Lenin definierar således den filosofiska praktikens yttersta väsen som en *intervention* på det teoretiska området. Denna intervention antar en dubbel form: teoretisk i utformuleringen av definierade kategorier; praktisk i funktionen av dessa kategorier. Denna funktion består i att ”dra en demarkationslinje” innanför det teoretiska området mellan idéer som förklarats sanna och idéer som förklarats falska, mellan det vetenskapliga och det ideologiska. Effekterna av denna utdragning är tvåfaldiga: positiva i det att de betjänar en viss praktik – den vetenskapliga praktiken – negativa i det att de försvarar denna praktik mot farorna av vissa ideologiska begrepp: här idealismens och dogmatismens faror. Sådana är åtminstone de verkningar som framkallats av *Lenins* filosofiska intervenering.

I denna utdragning av en demarkationslinje ser vi hur de två grundläggande tendenser som det redan varit fråga om bjuder varandra spetsen. Det är den materialistiska filosofin som drar denna demarkationslinje för att bevara den vetenskapliga praktiken för den idealistiska filosofins angrepp, den vetenskapliga för angrepp från det ideologiska. Vi kan förallmänneliga denna definition genom att säga: varje filosofi består i utdragningen av en viktigare demarkationslinje genom vilken den förskjuter de ideologiska föreställningarna i filosofier som företräder den motsatta tendensen mot hennes egen; vad som sätts på spel av denna utdragning, alltså av den filosofiska praktiken, det är den vetenskapliga praktiken, vetenskapligheten. Vi återfinner här vår *Huvudpunkt Nr. 1*: det privilegierade sambandet mellan filosofin och vetenskaperna.

Vi återfinner också det paradoxala spel av omkastningen av termer med vilket historien om filosofin upphäver sig själv till det ingenting som den producerar. Detta ingenting är inte lika med noll: eftersom det sätter de vetenskapliga praktikernas, det vetenskapligas jämte dess andra jag, det ideologiskt betingades öde på spel. Antingen utnyttjas mängden av vetenskaplig praktik eller också betjänas den av den filosofiska interventionen.

Att filosofin skulle ha en historia men att det likväl inte skulle inträffa någonting i den blir då begripligt. Ty den intervention från varje filosofi som flyttar undan eller jämkar på existerande filosofiska kategorier och alltså åstadkommer dessa förändringar i de filosofiska talesätten, vilka låter filosofihistorien erbjuda oss sin existens, denna intervention är gott och väl det filosofiska intet, vars enträgenhet vi kunnat konstatera, eftersom en demarkationslinje ju verkligen inte är någonting, inte ens är en linje, inte ens en sträckning, bara det enkla faktum att man ändrar på sina egna kännemärken, alltså *i tomrummet från ett avståndstagande*.

Detta avstånd lämnar sitt *spår* i det filosofiska språkets distinktioner, i dess kategorier och allmänna uppläggning vilka undergått förändring, men alla dessa förändringar är i sig själva ingenting, eftersom de inte utövar någon handling annat än utanför sin egen närvaro i det avstånd eller i den frånvaro av avstånd som skiljer ut de antagonistiska tendenserna i mängden av vetenskaplig praktik, insatsen i deras kamp.

Vad som kan vara av verkligt filosofisk karaktär i detta förrättande av en intetsägande gränsdragning är enbart dess förändring i läge, men denna betingas av de vetenskap-

liga tillämpningarnas och vetenskapernas historia. Ty det finns en vetenskapernas historia, och i enlighet med svängningarna i den vetenskapliga konjunkturen (det vill säga i enlighet med vetenskapernas och den vetenskapliga problematikens tillstånd) och med de filosofiska anstalter som framkallats av dessa svängningar förskjuts de filosofiska frontlinjerna. De termer som betecknar det vetenskapliga och det ideologiska måste för varje gång *tänkas om*.

Väl finns det alltså en historia *inom* filosofin snarare än en historia *om* filosofin: en historia om det förändrade läget i det obegränsade uppreandet av en intetsägande gränsdragning, vars verkningar är reella. Denna historia kan med behållning inhämtas från alla de stora filosoferna, till och med de idealistiska – och från den man som sammanfattar filosofins hela historia, från Hegel. Det är därför som Lenin läser Hegel med beundran och hänförelse – men denna läsning av Hegel står också under lydnad till den *filosofiska praktiken* hos Lenin. Att som materialist läsa Hegel är att dra demarkationslinjer hos honom.

Utän tvivel har jag gått längre än bokstaven hos Lenin, men jag tror inte att jag varit honom trolös. I vart fall så säger jag helt enkelt: Lenin erbjuder oss något att börja med i vårt tänkande över den specifika formen för den *filosofiska praktiken* natur och att i efterhand återge en innebörd åt talrika vedertagna uttryckssätt som finns bevarade i de stora, klassiska filosofiska texterna. För på sitt sätt hade redan Platon talat om kampen mellan Formernas Vänner och Jordens Vänner samt förklarat att den sanne filosofen bör veta att dela upp, avdela och dra ut skiljelinjer.

Det återstår emellertid en fundamental fråga: hur förhåller det sig här med de två stora tendenser som står emot varandra i filosofins historia? Lenin ger ett visserligen förvildat men dock svar på denna fråga.

3. Partitagandet i filosofi

Detta svar finns inrymt i den berömda och, måste det sägas, för mången skandalösa tesen om partitagandet i filosofi.

Detta ord låter som en *direkt* politisk paroll där parti skulle betyda politiskt parti, kommunistiskt parti.

Likväl räcker det med att läsa Lenin något litet närmare, inte bara *Materialism och Empiriokriticism* utan framför allt också hans analyser av historiens och ekonomins teori, för att man skall se att det handlar om en föreställning och inte om en enkel paroll.

Lenin konstaterar helt enkelt att all filosofi tar parti genom att uppfylla sin funktion som en fundamental tendens i opposition mot den motsatta fundamentala tendensen via de filosofier som företräder densamma. Men på samma gång konstaterar han att den överväldigande majoriteten av filosofier över allting annat är angelägna om att offentligen förklara och ge bevis på att *de inte tar parti eftersom det inte tillkommer dem att ta parti*.

På detta sätt Kant: den ”Kampfplatz” som han talar om duger för de andra, förkritiska filosoferna men inte för den kritiska filosofin. Hans egen filosofi håller sig utanför denna ”Kampfplatz”, på ett annat håll varifrån den tillskriver sig själv just funktionen som skiljedomare i tvistemålen inom metafysiken i namn av Förnuftets intressen. Så länge som filosofin existerat, alltifrån Platons *θεωραια*¹ till Husserls filosof som

¹ *Theorein*, ”skåda” (jfr ”teori”), det tillstånd som enligt den platoniska filosofin var det högsta som tänkaren kunde uppnå och som i hans fall innebar ett ”skådande”, en kontemplation av ”idéernas” eller – vilket är samma sak – ”formernas” värld, alltså motsatsen till Husserls filosofiska ”funktionär”. Ö.a.

”mänsklighetens funktionär” och rentav ända till Heidegger i vissa av hans texter, har filosofin dominerats av detta återupprepande som är ett återupprepande av en motsägelse: det *teoretiska förnekandet av dess egen praktik jämte gigantiska ansträngningar att protokollföra detta förnekande i sammanhängande tal.*

Lenins svar inför detta förvånansvärda faktum som tycks grundläggande för det överväldigande flertalet av filosofier består i att helt enkelt säga oss *några ord* om efterhängsenheten hos dessa gåtliknande tendenser som bjuder varandra spetsen i filosofihistorien. I Lenins ögon äger dessa tendenser ett avgjort samband med klassförhållanden och klasskonflikter. Jag säger *ett samband*, ty Lenin säger inte mer än så, och till råga på detta säger Lenin aldrig att filosofin låter sig reduceras till ren och skär klasskamp även om det så vore till vad man i den marxistiska traditionen kallar den ideologiska klasskampen. För att nu inte överanstränga Lenins deklara-tioner kan vi säga att filosofin i hans ögon *företräder* klasskampen, det vill säga politiken. Den *företräder* den, något som förutsätter *en instans inom vilken* politiken på detta sätt är företrädd: denna instans utgörs av vetenskaperna.

Huvudpunkt Nr. 1: sambandet mellan filosofin och vetenskaperna.

Huvudpunkt Nr. 2: sambandet mellan filosofin och politiken. Allt utspelar sig i denna tvåfaldiga förbindelse.

Vi kan i detta sammanhang föra fram följande utsaga: filosofin skulle vara en sorts förlängning av politiken inom ett visst område, med avseende på en viss verklighet. Filosofin skulle företräda politiken på det teoretiska området, eller för att vara precisare: hos vetenskaperna – och vice versa så skulle filosofin företräda vetenskap-ligheten i politiken hos de klasser som invecklat sig i klasskampen. På vilket sätt detta företräddande regleras, genom vilka mekanismer detta företräddande säkerställs, genom vilka mekanismer det förfalskas eller föregives, *som allmän regel förfalskas*, det säger oss Lenin ingenting om. Hans djupaste övertygelse är uppenbarligen den att i yttersta hand kan inte filosofin ta språnget ut över denna förutsättning, slippa undan deter-minismen i detta dubbelsidiga företräddarskap, kort och gott att filosofin någonstans är till finnas som en tredje instans mellan dessa huvudsakliga instanser som är grundläggande för den själv som instans: klasskampen och vetenskaperna.

Det räcker i så fall med ett ord: om man väl hos Engels finner *Huvudpunkt nr. 1*, instansen Vetenskaper, så finner man trots omnämmandet av kampen mellan olika filosofiska riktningar inte *Huvudpunkt nr. 2*, instansen Politik. Det vill säga att Lenin inte blott och bart är den enkle kommentatören till Engels utan att han för med sig någonting nytt och avgörande inom vad man kallar för den marxistiska filosofins område: någonting som *saknades* hos Engels.

Det räcker i så fall med ytterligare ett enkelt ord som avslutning. Ty kunskapen om detta dubbelsidiga företräddarskap från filosofins sida är bara, men är i egentlig mening, den stapplande begynnelsen, men väl begynnelsen, till en *teori om filosofin*. Att denna teori är outvecklad, att den knappast utskisserats vad vi uppfattar som en enkel polemik det kan ingen komma och bestrida. Åtminstone får Lenins anvisningar om man nu vill hålla dem kvar i minnet som ett tidigare utgivet resultat att de *förpassar frågan till ett problem* och låter det man kallar den marxistiska filosofin ställas i relief mot omtuggandet i en filosofisk praktik vilken sedan alltid på ett absolut dominerande sätt tillhört *förnekandet* av den egna, verkliga praktiken.

Det är i denna mening som Lenin, och han är den förste att göra det ty ingen, inte ens Engels, har gjort detta före honom, ger ett svar på profetian i den XI:e Tesen. Han har själv svarat genom sin ”stil” i den filosofiska praktiken. En råbarkad praktik i samma

mening som Freud talar om en råanalys, som inte levererar de teoretiska beteckningarna för sina verksamheter och som får den filosofi som är ”uttolkningen” av världen och som man kan kalla *förnekandets* filosofi att ropa ve och förbannelse. En så råbarkad praktik som man nu vill, men vem är det som inte har börjat i rått tillstånd?

Faktum är att denna praktik är en *ny* filosofisk praktik: *ny* därför att den inte mer är liktydig med detta omtuggande som bara är förnekandets praktik där filosofin, som aldrig upphör att intervensera ”politiskt” i de debatter, där vetenskapernas verkliga öde står på spel, mellan det vetenskapliga som de upprättar och den ideologi som hotar dem, och som aldrig upphör att intervensera ”vetenskapligt” i den kamp, där klassernas framtid står på spel, mellan det vetenskapliga som tjänar dem och det ideologiska som hotar dem – likväl å det grövsta förnekar i den filosofiska ”teorin” att den intervenserar i dessa ting; *ny* därför att den utgörs av en praktik som avstått från förnekandet och som i vetskap om vad den företar sig *handlar i enlighet med vad den är*.

Om det härmed förhåller sig på detta vis då kan man misstänka att det tvivelsutan inte är en slump om denna ojämfröliga verkan framkallats av Marx’ *vetenskapliga* upptäckt och uttänkts av en *politisk proletär* ledargestalt. Ty om filosofin provocerats till att födas av den första vetenskapen i mänsklighetens historia, i detta fall i Grekland, i ett klassamhälle, väl vetandes till vilken gräns klasseexploateringen kan utsträcka sina verkningar, då kan man knappast förvåna sig över att dessa verkningar antagit den i de klassamhällen där de härskande klasserna *förnekar* att de härskar klassiska formen av ett filosofiskt förnekande av politikens herravälde över filosofin. Man kan då knappast förvåna sig över att den vetenskapliga kunskap om klassherraväldets maskineri och alla dess verkningar som framställts av Marx och tillämpats av Lenin ensam kunnat framkalla denna i filosofin utomordentliga omkastning som skakar om inbillningsfoster av förnekande varigenom filosofin i sin avsikt att få människorna att tro på det, men också för att själv stärkas i samma tro, talar om för sig själv att den står över politiken eftersom den står över alla klasser.

Resultatet blir att det bara är med Lenin som den profetiska utsagan i den XI:e Tesen om Feuerbach slutligen kan få märke och mening. (Hittills) ”har filosoferna tolkat världen: det gäller att förändra den”. Utlovar denna sats en *ny filosofi*? Jag tror inte det. Filosofin kommer inte att undertryckas: filosofin kommer att förbli filosofi. Men i sin vetskap om vad som dess praktik och i sin vetskap om vad den själv är eller i begynnelsestadiet av denna vetskap kan den efterhand förändras. I så fall kan vi mindre än nånsin säga att marxismen är en *ny filosofi*: en filosofi om praxis. I hjärtat av den marxistiska Teorin befinner sig en vetenskap: en visserligen helt och hållet egenartad men dock vetenskap. Det nya som marxismen för in i filosofin är en *ny filosofins praktik*. *Marxismen är inte en (ny) filosofi om praxis utan ett (nytt) sätt att praktisera filosofin på*.

Denna nya filosofiska praktik kan förändra filosofin. Och till yttermera visso i viss egen utsträckning *hjälpa till* att förändra världen. Men bara hjälpa till, ty det är inte teoretikerna, vetenskapsmän eller filosofer, det är heller inte ”människorna” som gör historien – utan ”massorna” det vill säga de klasser som förenats i en och samma klasskamp.

Februari 1968.

Bifogad not

För undvikande av alla misstag beträffande innebörden av denna förkastelse över filosofiprofessorerna och den filosofi som de förkunnar är det nödvändigt att ge akt på textens datering och på några av dess uttryck. Lenin som i detta återgriper på Dietzgen fördömer professorerna i filosofi *på det hela taget* och inte alla filosofi-professorer utan undantag. Han fördömer deras filosofi men fördömer inte filosofin. Han till och med rekommenderar ett *studium* av deras filosofi för att kunna definiera och följa en annan praktik än deras egen i filosofin. Följaktligen ett trefaldigt fastställande som dateringen och omständigheterna inte i grund kan ge någon substantiell förändring åt:

1. Professorerna i filosofi är professorer, det vill säga intellektuella som anställts i ett givet undervisningssystem och som underkastats detta system där de i all sin massa utövar en social funktion genom att pränta in ”den härskande ideologins värderingar”. Att det skulle kunna existera ett ”spelrum” inom dessa undervisnings- eller andra institutioner som tillåter vissa enstaka professorer att vända sin undervisning och sin tankeverksamhet mot dessa etablerade ”värderingar” förändrar ingalunda denna *massiva* verkan från den filosofiska yrkesutövningen. Filosoferna består av intellektuella, alltså av småborgare, som i hela sin mängd underkastats den borgerliga och småborgerliga ideologin.

2. Det är därför som den härskande filosofin, som hela denna massa av filosofi-professorer ända hän till sin ”kritiska” frihet företräder eller fortplantar, är underkastad denna härskande ideologi, den ideologi som Marx alltifrån *Den tyska ideologin* definierat som den härskande klassens ideologi. Denna ideologi behärskas av idealismen.

3. För såväl de intellektuella småborgerliga filosofiprofessorerna som för den filosofi som de undervisar i utesluter denna belägenhet inte möjligheten av att vissa intellektuella kan undkomma den tvångssituation som behärskar massan av intellektuella och, för det fall de råkar vara filosofer, att bli anhängare av en materialistisk filosofi och av en revolutionär teori. Redan *Manifestet* uppkallade denna möjlighet. Lenin återupptar den och tillfogar att anslutningen från dessa intellektuella är oundgänglig för Arbetarrörelsen. Den 7:e februari 1908 skrev Lenin till Gorkij:

”De intellektuellas roll inom vårt parti befinner sig på nedgång: man kungör från alla håll och kanter att de överger partiet. Låt dem dra dit pepparn växer, skitskövlarna. Partiet gör sig av med småborgerliga avfallsprodukter. Arbetarna omhändertar mer och mer saker och ting. De militanta arbetarnas roll framhävs allt mer. Allt detta är underbart”.

Gorkij vars uppslutning Lenin uppfordrade hade kommit med protester. Lenin svarade den 13:e februari 1908:

”Jag tror att vissa frågor som ni uppväcker angående våra skiljaktigheter inte är annat än ett missförstånd. För givetvis hade jag inte tänkt att ’jaga iväg de intellektuella’ i likhet med somliga syndikalistiska dumbommar eller förneka att de har en nödvändig funktion att fylla i arbetarrörelsen. Om alla dessa frågor kan det inte råda några åsiktsmotsättningar mellan oss”.

Å andra sidan var det i samma brev fritt fram för de avvikande åsikterna om filosofin:

”Vad gäller materialismen såsom världsuppfattning tror jag inte att jag är överens med er om det väsentliga ...”.

Man kan betvivla detta eftersom Gorkij slog ett slag för empiriokriticismens och nykantianismens sak.